

João Álvaro Rocha

POR JAUME MAYOL

CASA A LUGAR DO PAÇÕ CARREÇO,
VIANA DO CASTELO

João Álvaro Rocha neix a Viana do Castelo, Portugal, a principi de 1959. Estudia arquitectura a l'Escola de Porto. Entre 1983 i 1990 col·labora amb els arquitectes Jorge Guimaraes Gigante i Francisco Melo. El 1990 s'associa amb el primer, amb qui treballa fins al 1995. L'any següent crea João Álvaro Rocha-Arquitetos, Ltd.

Des de 1988 és professor de l'Escola Superior Artística a Porto; del 1999 al 2001 ho és de la Facultat d'Arquitectura de Porto; imparteix classes a l'École d'Architecture a Clermont-Ferrand (França, 1989-1990), a l'Escola Superior d'Arquitectura de la Universitat Internacional de Catalunya (1998-1999), a l'Escola de Navarra (1998) i a la Cornell University de Nova York (EUA, 2000).

La seva obra ha estat premiada en diferents ocasions. Li és concedit el Premi Nacional d'Arquitectura, en la secció Primeres Obres (1993), promogut per l'Associació d'Arquitectes Portuguesos. Obté l'AIA CE Design Award (2001), concedit per l'American Institute of Architects. És finalista del Premi Iberfad Alejandro de la Sota (Barcelona, 1996 i 2000). I és guanyador del Premi Mies van Der Rohe d'Arquitectura Europea (VI, 1999).

“Todo debe ser sencillo y directo, como siempre fue en la tradición constructiva rural. Porque una casa es siempre, apenas y sólo, una casa.”

La conferència que João Álvaro Rocha va pronunciar a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona fou part del taller de projectes del màster Arquitectura: crítica y proyecto. Ja ha passat més d'un any des de llavors. Fou el juliol de 2003. Una cosa va quedar clara: a Portugal [l'extrem occidental del continent europeu, lluny dels exercicis mediàtics que avui es practiquen] encara es fa arquitectura.

Ningú no pot negar que Rocha ha entrat a formar part de la família d'arquitectes contemporanis portuguesos. Ja en són quatre generacions: Távora, Siza, Moura i, ara, Rocha. Una contemporaneïtat que ha esdevingut tradició. Una tradició que ha esdevingut contemporaneïtat. João Á. Rocha sintetitza aquesta manera de fer quan diu: “Todo debe ser sencillo y directo, como siempre fue en la tradición constructiva rural.”

Tres conceptes es repetiren al llarg de la xerrada: el primer és que l'escala no importa. La implantació d'un edifici i el detall constructiu d'aquest edifici es projecten amb les mateixes intencions. Tot esforç, independentment de les seves dimensions, es dirigeix cap als mateixos objectius, que són, precisament, aquells que motiven el projecte. Són aquells que fan que el resultat construït sigui el que és i no un altre.

Això es pot comprovar en l'obra del portuguès, per exemple en les cases pati de la Quinta da Barca, a Esposende. Rocha ens parla d'un entorn no gaire amable, per la qual cosa la intenció principal del projecte és tancar-se, clausurar-se respecte de l'exterior. Per això aquestes cases no són més que un recinte. No hi ha obertures. El diàleg amb l'entorn no existeix, o, més ben dit, davant els crits d'aquest entorn, Rocha respon amb el silenci. La contundència de la resposta consisteix en un sol mur que, replegant-se sobre ell mateix, defineix el perímetre del recinte. Baixem d'escala i veiem com es materialitza. El mur es construeix amb pedra, pissarra, que encara fa el mur més dens, més agafat a terra, més mur.

En canvi, en la seva cara interior, el mur impenetrable esdevé un pati, s'arrebossa de blanc, es domestica. Un sol mur amb dues cares clarament diferenciades i constructivament definides a partir de la relació amb el seu entorn. Com dèiem, implantació i construcció tenen les mateixes intencions. L'arquitectura es defineix amb les mateixes pautes en totes les seves escales.

Sense voler, ja hem entrat en el segon punt sobre el que Rocha, també involuntàriament, insisteix: la necessitat de crear un lloc a partir del diàleg amb l'entorn. A Quinta da Barca el lloc principal és el pati, però aquest pati no té raó de ser si no és en aquest entorn.

En aquest sentit, és exemplar el projecte per al Laboratori Nacional d'Investigació Veterinària (LNIV) de Virao, a Vila do Conde. Aquesta intervenció se situa en un territori ocupat per petits nuclis de població, d'edificacions disperses, un paisatge de construccions agrícoles i pobles com a resultat de la conglomeració de cases. És per això que Rocha respon amb un edifici fragmentat; diferents cossos, repetits però de llargades diferents, s'ordenen al llarg d'un eix-carrer en un extrem trobem la plaça i l'edifici torre que, a manera de campanar, puntua i domina la intervenció. L'edifici i el paisatge s'equilibren. El model tipològic de la intervenció prové del propi entorn.

Un cas similar és el de la casa per al pintor Fernando Brito, a Santarém. Aquest projecte s'organitza en tres volums principals, que contenen els tres paquets de programa: taller de pintura, dormitoris i sales d'estar. Aquesta disposició no és aliena a l'entorn on s'insereix. Als voltants trobem cases de poca entitat disperses sobre el territori. Llavors, la voluntat de Rocha de subdividir el programa en diferents blocs prové, altre cop, de l'equilibri amb el paisatge circumdant. Però aquesta relació no és, tan sols, de fora a dins, també es reafirma de dins cap a fora. És a dir, la casa es veu des del paisatge, però també el paisatge es veu des de la casa. La relació interior-exterior es produeix entre els blocs; els interstícis són visions controlades del paisatge. Rocha defineix el moment de mostrar aquestes visions. Com ara en el moment d'entrar, quan el que arriba s'enfronta al paisatge, retallat entre dos dels cossos.

Però anotem una altra cosa. Cadascun d'aquests tres volums es diferencia dels altres per les seves proporcions, per la seva geometria, per la seva textura, pel seu color, pel seu acabat; és així com es reafirma la idea inicial de fragmentar l'edificació. Altre cop la construcció, el detall, complementa la intenció del projecte. L'escala no importa. Qualsevol decisió apunta cap al mateix objectiu, definit a partir de l'entorn on s'ubica la intervenció. Sempre és així.

Això que João Álvaro Rocha ens explica a través de la seva obra, això que sembla tan senzill i evident, és el que porta al tercer concepte essencial de seva arquitectura –i de l'arquitectura contemporània portuguesa-, que és la voluntat, gairebé com a necessitat intrínseca, de seguir el que la tradició ha anat dictant al llarg dels anys. Una tradició entesa com a procés natural del qual tots i cadascun de nosaltres formem part. D'aquesta manera, l'arquitectura portuguesa no s'ha volgut separar del camí traçat per la pròpia tradició. Sembla que sense gaires esforços, com si no depengués d'ells, els arquitectes portuguesos han contemporitzat la tradició, o, dit d'una altra manera, han aconseguit una contemporaneïtat tradicional, que per al cas és el mateix. A Portugal, tradició i contemporaneïtat formen un sol cos. Que una obra formi part d'una o l'altra només depèn del temps. Ja que, com diu João Álvaro Rocha: “Una casa es siempre, apenas y sólo, una casa”.¹